

Ντούσαν Ρίστεβσκι-Μακεντόν

Η ΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΜΠΙ

(ΜΟΝΟΔΡΑΜΑ)

DUSHAN RISTEVSKI - MAKEDON

THE STONE OF ROBI

(MONODRAMA)

**73 χρόνια από την έξοδο των Μακεδόνων
από το σκλαβωμένο αγριατικό τμήμα της Μακεδονίας**

Ντούσαν Ρίστεβσκι-Μακεντόν

Η ΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΜΠΙ

**(ΜΟΝΟΔΡΑΜΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ
ΠΟΥ ΕΚΔΙΩΧΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ)**

**73 years from the exodus of Macedonians
from the Greek occupied Macedonia**

DUSHAN RISTEVSKI-MACEDON

THE STONE OF ROBI

**(MONODRAMA DEDICATED TO THE
MACEDONIAN REFUGEE CHILDREN)**

**43 χρόνια προώθηση της μακεδονικής γλώσσας και λογοτεχνίας
43 years of promoting Macedonian language and literature**

**14 χρόνια προώθηση της μακεδονικής θεατρικής τέχνης
14 years of promoting Macedonian art and theatre**

Ντούσαν Ρίστεβски - Μακεντόν
Η ΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΜΠΙ
(Μονόδραμα)

Εκδόσεις Μακεδονική λογοτεχνική συντροφιά „Γκρίγκορ Π'ρλίτσεβ“
P.O. Box 227 Rockdale NSW 2216 – Australia

Μάρτιος 2022

Το 2018 εκδόθηκε στη μακεδόνικη και στην αγγλική γλώσσα
ISBN 978 0 9876019 9 5

Κριτική: Τράιτσε Κατσάροβ
Εξώφυλλο: Τόνι Ναούμοβски και Αλεξάνταρ Ντόνски
Τεχνικός συντάκτης: Αλεξάνταρ Ντόνски
Φωτογραφίες: Τόνι Ναούμοβски και Τζορτζ Κομματάς

Dushan Ristevski-Macedon
THE STONE OF ROBI
(Monodrama)

Published by the Macedonian Literary Association “Grigor Prlichev”
P.O. Box 227 Rockdale NSW 2216 – Australia

March 2022

In 2018 published in Macedonian and English
ISBN 978 0 9876019 9 5

Reviewer: Trajce Kacarov
Cover designed: Tony Naumovski and Aleksandar Donski
Technical Editor: Aleksandar Donski
Photographs by Tony Naumovski and George Komatas

* * *

Copyright by Dushan Ristevski
National Library of Australia card number and
ISBN 978 0 6454209 4 4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ - CONTENTS

Η ΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΜΠΙ (μονόδραμα)	5
Επικ.Καθηγητής Τράιτσε Κατσάροβ: ΠΑΛΙΑ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΣΣΑ	19
Ρίστο Στέφοβ: Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΟΠΟΥΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟ ΑΙΓΑΙΑΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	25
Συνάντηση	29
Η Μακεδονία του Αιγαίου μέσα μου	30
Βιογραφία του Ντούσαν Ρίστεβски	31
THE STONE OF ROBI (monodrama)	33
Trajce Kacarov, MA: PALJA – MACEDONIAN	49
Risto Stefov: EXPULSION OF THE MACEDONIAN CHILDREN FROM GREEK OCCUPIED MACEDONIA	53
Reunion	59
Aegean Macedonia in me	60
Biography of Dushan Ristevski	61

AUSTRALIAN MACEDONIAN
THEATRE OF SYDNEY

Η ΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΜΠΙ

(Μονόδραμα)

*Στην Παβλίνα Μοντίσεβα από το
χωριό Ρόμπι, Λέρινσκο (Λαιμός
Φλώρινας) – Μακεδονία και σε όλα
τα εκδιωγμένα παιδιά από την
σκληρωμένη Μακεδονία του Αιγαίου*

(Η Παβλίνα, 85 ετών γυναίκα, με βήματα αργά πλησιάζει στην πορτούλα του σπιτιού της στο Ρόμπι, από την οποία για τελευταία φορά είχε βγει σε ηλικία 15 ετών το 1948. Συγκινημένη κοιτάζει τριγύρω και παρατηρεί όλες τις λεπτομέρειες του σπιτιού της, δάκρυα πηγάζουν από τα μάτια της (δάκρυα κατρακυλούν στα μάγουλα), κουνάει το κεφάλι της και βαθιά αναστενάζει. Προσπαθεί να ανοίξει την πορτούλα, είναι όμως κλειστή. Την ταρακουνάει και σιγά σιγά ανοίγει με τρίζιμο. Κάθεται δίπλα της. Ανοιγοκλείνει την πορτούλα περισσότερες φορές- ακούγοντας τον ήχο, συγκινείται από το „τραγούδι“ του τρίζιματος της πορτούλας)

ΠΑΒΛΙΝΑ: (Συγκινημένη) Εεε... θυμάμαι το τρίζιμο... παιδί ακόμη, θυμάμαι όταν κάναμε κούνια και κρεμόμασταν στο χερούλι της πορτούλας..., και η μητέρα μας μάλωνε γι' αυτό... να μην την σπάσουμε... το ίδιο τρίζιμο, το ίδιο τραγούδι... Ο δρόμος με έφερε και πάλι εδώ, με έφερε πίσω, να ξαναζήσω και πάλι τα νιάτα... τα οποία, εδώ μου τα έκλεψαν. Θυμάμαι, ο πατέρας (κάνει τον σταυρό της) ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει, ο πατέρας πάντοτε μου έλεγε όταν τσαπίζαμε τα φασόλια και τα καλαμπόκια: Πάλια, μην παιδεύεσαι, το αγριόχορτο ποτέ δε μπορείς να το ξεριζώσεις... εσύ το βγάζεις και αυτό μεγαλώνει ακόμη περισσότερο... (ψυθιρίζει) οι Μακεδόνες

είναι σαν τα αγριόχορτα – σαν την τρόσκα, ποτέ
δε θα μπορέσουν να μας αφανίζουν.
Ορίστε, ήρθα. Το όνειρό μου εκπληρώθηκε, να
χαιδέψω την πόρτα και το χερούλι που καθημερινά
ανοιγόκλεινα, θα ανέβω και πάλι τα σκαλιά... από
την καμάρια να μαζέψω τα αυγά, να ζεστάνω το
φούρνο και να ψήσω πίτα... αχ πόσο ωραία θα
ευωδιάσει το σπίτι...

*(Ξαφνικά τρομάζει. Από το σπίτι βγαίνει ένας κοντός και χοντρός
άνθρωπος με χοντρά μουστάκια – στέκεται πάνω από την Παβλίνα)*

Δες τον αυτόν, σαν ο διάβολος να βγήκε από τα
κατακάθια της γης.

*(Η φωνή του Έλληνα διαλύει την σιωπή σαν κεραυνός σε καθαρό
ουρανό και πετρώνει την καρδιά της Παβλίνας)*

ΕΛΛΗΝΑΣ: Τί θέλεις; Ποιά είσαι εσύ;

ΠΑΒΛΙΝΑ: *(Ορθώνεται και μιλάει στα μακεδόνικα)* Εγώ είμαι
η Παβλίνα, των Μουντίσοβι... ήρθα... ήρθα να δω
το σπίτι μου.

ΕΛΛΗΝΑΣ: Φύγε! Φύγε! *(χτυπάει το στήθος του)* Δικό μου
είναι! Δικό μου! Φύγε!

ΠΑΒΛΙΝΑ: *(Μπερδεμένη)* Αχ! Ήρθα να ρίξω λιγάκι νερό στη
βελανιδιά... εκείνη εκεί στην αυλή... ξεράθηκε η
καημένη.

ΕΛΛΗΝΑΣ: Φύγε, θα σε δαγκώσει ο σκύλος!

ΠΑΒΛΙΝΑ: Δε με φοβίζει το σκυλί, είναι ράτσα σαρ
πλάνινσκι, όχι δε με φοβίζει! Βλέπω το έμαθες
ελληνικά να μιλάει. Ας είναι όμως, και αυτό σαν
εμένα είναι θηλασμένο με μακεδόνικο γάλα.
Γαυγίζει μόνο από λύπη, δε θα με δαγκώσει. Και
γω και αυτό ξεδιψάμε από το ίδιο πηγάδι.

Έρχομαι από μακριά. Δώσε μου τουλάχιστο να
πιώ νερό από το πηγάδι, να πλύνω την σκόνη...
ΕΛΛΗΝΑΣ: Όχι! Φύγε!
ΠΑΒΛΙΝΑ: Βρε παιδί μου, εσύ είσαι ξένος, τη γλώσσα μας δεν
τη μιλάς. Τί ζητάς εδώ; Από πού ήρθες να μου
βρωμίζεις την αυλή. Σίγουρα είσαι πρόσφυγας.
Γιατί δεν γυρνάς εκεί απ'όπου ήρθες, στην
Τουρκία – σε εκείνο το μακρινό μέρος όπου
γεννήθηκες; (*Κουνάει το κεφάλι της*). Αλλά εσύ
δεν φεύγεις από εδώ! Στο μέλι έχεις πέσει. Όλα
τζάμπα σου τα δώσαν. Όλα αυτά που εμείς με τους
γονείς μας δημιουργήσαμε και βλέπαμε σαν τα
μάτια μας...
Και τις πέτρες του σπιτιού τις μαζέψαμε από τους
δρόμους από τους οποίους η φάλαγγα του
Αλεξάνταρ περνούσε.

*(Ο Έλληνας γυρίζει να φύγει, βρίζει κάτι μέσα του και φτύνει στην
άκρη, κατευθυνόμενος προς το σπίτι)*

Μην φεύγεις! Γιατί αφρίζεις στο στόμα, σαν να
έφαγες πικρόχορτο ή σαν να σε δάγκωσε καντερό
φίδι.
(*του φωνάζει στα ελληνικά*) Έλα! Έλα εδώ! Έλα να
δεις κάτι.

*(Ο Έλληνας σταματάει και διστακτικά επιστρέφει προς αυτήν. Η
Παβλίνα βγάζει την πέτρα από το φουστάνι της)*

Δες, κοίταξε το πετραδάκι μου, είναι ακόμη
καφετί από τους ξηρούς καρπούς που έσπαξα, εδώ
στο κατώφλι... Τί! Δεν με καταλαβαίνεις; Δεν
μιλάς „βαρβαρικά“, ε!; Εγώ μιλάω τη μακεδόνικη
γλώσσα, γράφω κυριλλικά, την ίδια αλφάβητο που
δημιούργησαν οι μαθητές των αδερφών Κύριλλου

και Μεθόδιου – των Σολούντσανι
(Θεσσαλονικέων), από το Σόλουν (Θεσσαλονική)
μας. Τίποτα δεν ξέρεις απ' όλα αυτά... ή κάνεις
πως δεν ξέρεις. Μας αλλάξατε τα ονόματα όπως
μετονομάσατε και όλα τα χωριά και τις πόλεις
μας, μέχρι και τις εκκλησίες, τα μοναστήρια, ως
και τα μνήματα στα νεκροταφεία μας
σπάσατε...ότι είναι μακεδόνικο το διαλύσατε.
Σαν παιδί θυμάμαι, η γλώσσα μας ήταν δεμένη: με
ψύθυρους τραγουδούσαμε στους γάμους, και τα
παραμύθια για νανούρισμα λέγονταν με άλαλα
στόματα. Φαντάσου, παραμύθια για νανούρισμα
με άλαλα στόματα, η γλώσσα μας όμως η
μακεδόνικη ήταν στις σκέψεις μας και στις
καρδιές μας – έτσι συννενοούμασταν, όσο η σκέψη
μας ήταν ελεύθερη και χτυπούσε η καρδιά μας,
ακούγαμε τα παραμύθια και τα τραγούδια. Η
μητέρα μου έλεγε: Τσούπο (κορίτσι μου)! Τον
καιρό των Τούρκων ήταν καλύτερα... τότε είχαμε
εκκλησίες και γλώσσα, ενώ τώρα τίποτα... αυτοί οι
Ελληναράδες είναι χειρότεροι και από τους
Τούρκους.

ΕΛΛΗΝΑΣ: Είσαι ηλίθια!

*(Πιάνει την Παβλίνα από τον ώμο, την σπρώχνει και κάθεται στα
σκαλιά της πορτούλας)*

ΠΑΒΛΙΝΑ: Δηλαδή με κατάλαβες! Τί στέκεσαι σαν κάποιο
απάνθρωπο κτίριο; Απ' όποιο έθνος και να είσαι ή
απ' όποια πανούκλα και να 'σαι, άσε με να δω το
σπίτι μου και εδώ να πεθάνω... Αυτή είναι η
κατάρα που κουβαλάω μέσα μου. Άσε με να
ανάψω κεράκι στον τάφο των γονιών μου, για τις
βασανισμένες ψυχές τους. Τον πατέρα μου τον
βασάνιζαν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης στη

Λίμνο, εκεί βρισκόταν χρόνια πολλά και του καρφώναν την ψυχή. Όταν επέστρεψε, ούτε λογικός, ούτε ανόητος – του ξεράναν το μυαλό του καημένου. Επέτρεψε μου να ανάψω κεράκι για τον αδερφό μου τον Τσβέτκο ο οποίος σκοτώθηκε στα 19 του χρόνια κάπου στο όρος Βίτσο (Βίτσι) ή στο Γράμο...*(δείχνει με το μπαστούνι της)* Να, εκεί τον σκότωσαν... η ψυχή του σίγουρα ακόμη πλανιέται ανάμεσα στα φύλλα των βελανιδιών. Πολλά δικά μας παιδιά σκοτώθηκαν... νέα παιδιά σαν μπουμπούκια λουλουδιών.

Στον πόλεμο, ο θάνατος παραφυλούσε από πάνω μας. Τα ελληνικά αεροπλάνα πετούσαν βόμβες, ούρλιαζαν σαν λύκοι πριν να σιωπήσουν το κλάμα των παιδιών και των μητέρων. Παντού σκόνη και αίματα, ιδρώτας και θάνατος, κλάμα γεμάτο με τελευταίους αναστεναγμούς και μισοειπωμένες επιθυμίες, αίμα και μπαρούτι ανακατεμένο με θάνατο. Εγώ έριχνα πικρά δάκρυα και η μάνα μου τα κατάπινε. Έκλαιγα σιωπηρά όταν χωρίζαμε. Νόμιζα θα επιστρέψω την επόμενη μέρα. Δεν έχουμε άλλη επιλογή, είχε πει η μάνα μου. „Ο πατέρας σου είναι εξορία στη Λίμνο και ποιός ξέρει αν ποτέ του επιστρέψει. Ο μπάτε (αδερφός) Γιώσε έφυγε στην Κροατία, και ο μπάτε Τσβέτκο είναι στο Γράμο, πήγε να πολεμήσει. Εγώ θα μείνω με τη Γιόνντανα, πρέπει να γεννήσει και εσύ με την αδερφή σου τη Φότια θα πάτε από την άλλη πλευρά των συνόρων. Όταν τελειώσει ο πόλεμος θα έρθω να σας πάρω“. Αχ! Πρώτα γεννήθηκε το μωρό ή πρώτα τελείωσε ο πόλεμος, δεν ξέρω, αλλά η μητέρα πίσω δεν με πήρε. „Εγώ βρε μητέρα πρέπει να γίνω το θύμα για το μωρό που έρχεται;“. „Εσύ είσαι μεγάλη“, μου είπε, όμως εγώ μόλις είχα γίνει 15 χρονών και η Φότια

κόντευε τα 14. „Να προσέχεις τη Φότια!“, μου είχε πει. Μαζί μου πήρα τον торβά, ενώ το πετραδάκι το έκρυψα στα στήθια μου, έσκυψα το κεφάλι μου για να κρύψω τα υγρά μου μάτια και άρχισα να περπατώ μέσα στη νύχτα για το βουνό. Η μητέρα μου μου φώναξε: „Πάλια, Πάλια, τί θα το κάνεις το πετραδάκι;“ Εγώ σαν να μην την άκουγα, χάθηκα μέσα στα βήματα και την σκόνη πίσω από τα άλλα παιδιά. Το πετραδάκι το χρειαζόμουν, καρύδια και φουντούκια να σπάζω... το φυλούσα έξω, κοντά στο κατώφλι... *(Δείχνει με το μπαਸτούνι προς το σπίτι)* Ορίστε, εκεί δίπλα στο κατώφλι το έκρυβα, εκεί έκρυβα και τον ξύλινο σταυρό που μου είχε κάνει ο παππούς μου, νόμιζα ότι θα προστατεύει το σπίτι από διαβόλια και μάγισσες. Όλη τη νύχτα περπατούσαμε, ανεβαίναμε στο βουνό... το χωριό κάπου μακριά απλωνόταν κάτω από την στάχτη και την ομίχλη. Όταν ξημέρωσε είδα μια ολόκληρη στήλη παιδιών ξυπόλητα μπροστά μας – ατελείωτη στριφογυρνούσε γύρω από το βουνό. Τα μικρότερα παιδιά όταν κατάλαβαν ότι δεν είναι με τις μητέρες τους, κλαψούρισαν, αλλά τους είχαν πει να μην κλαίνε επειδή θα τα έπαιρνε η „ελληνική ντάμλα (ανάθεμα)“. Κάποια παιδιά βογκούσαν, πιάνονταν τα πόδια τους, και σταματήσαμε δίπλα σε ένα ρυάκι, σκεπασμένο από δάσος με οξυές για να σβύσουμε τη δίψα μας. Μας διέταξαν να μη μιλάμε επειδή ο άνεμος θα μας πρόδιδε, λες και οι φωνές θα έφταναν ως τα αυτιά των μοναρχοφασιστών. Εμείς τα παιδιά δροσιστήκαμε και ξαπλώσαμε σαν αρνάκια σε μαλακό χορτάρι, ενώ οι μεγαλύτερες γυναίκες άρχισαν να τραγουδούν νανουρίσματα, να μην τα ξεχάσουν ή για να στείλουν μήνυμα στις μητέρες τους για να

μην τα ξεχάσουν, στις πόρτες να μας περιμένουν.
Τα ελληνικά αεροπλάνα μας κατάλαβαν και
έριχναν βόμβες, λες και καμιά λάμια τις ξερνούσε.
Τα ουρλιαχτά των παιδιών ήταν δυνατότερα από
τις εκρήξεις των βομβών. Όλοι μας
στριμωχνόμασταν γύρω από πέτρες, σαν εκείνες
να ήταν οι μητέρες και οι πατεράδες μας.
Να, εκεί στο δάσος δίπλα στο ποτάμι έγιναν όλα
αυτά *(δείχνει με το μπαστούνι της και συνεχίζει)*.
Μεμιάς τα αεροπλάνα έφυγαν. Κάπου και κάτω
από την στέγη του καπνού από το μπαρούτι, ο
οποίος μας έπνιγε, κυριάρχησαν τα βογγητά και το
κλάμα. Αγγίζα το σώμα μου, όπως και το σώμα
της αδερφής μου – δεν είχαμε αίματα και είπα
μέσα μου, ορίστε, το πετραδάκι μας έσωσε, το
πετραδάκι που προστάτευε ο σταυρός στο τοίχο
του κατωφλιού του σπιτιού μας. Κοίταξα την φίλη
μου Τρόντα πώς κείτεται αβοήθητη δίπλα στο
νερό....έτρεμε και τινάζοταν σαν κάποιο φύλλο,
κάποιο κρύο την είχε καταλάβει. „Τρόντα!
Τρόντα!“, της φώναξα. Η άσπρη πουκαμίσια της
κάτω από τα στήθη ήταν ολόκληρη μέσα στο αίμα
και εκείνη με το δάχτυλο έκλεινε την τρυπούλα
για να μην τρέχει το αίμα. „Νερό! Δώστε της
νερό!“, φώναξα... μια όμως μεγαλύτερη γυναίκα
μου είπε αυστηρά: „Κόρη μου, μην... το νερό είναι
γεμάτο με αίματα...“ „Το πετραδάκι, πάρε το
πετραδάκι“, είπα.... Αυτό θα σταματήσει την
αιμοραγία. Έβαλα το πετραδάκι στην τρυπούλα
από την σφαίρα... Το αίμα σταμάτησε να τρέχει.
Ακουγόταν μόνο ο ψύθυρος του ρυακιού. Η
όμορφη ματιά της λες και μετρούσε τα φύλλα των
οξύνων... χαμόγελο έλαμπε στο πρόσωπό της...
σαν να μην είχε πλέον πόνο... το πετραδάκι είχε
διώξει τον πόνο. Μια μεγαλύτερη γυναίκα είπε:

„Η ψυχή της πήγε με το ποτάμι... θα κατέβει στο χωριό“. Έπειτα συνεχίζαμε μόνο νύχτα και την ημέρα κρυβόμασταν στο δάσος. Φτάσαμε στο Λιούμποϊνο, μέσω των γιουγκοσλαβικών συνόρων και από εκεί με φορτηγά, σαν να μασταν τσουβάλια με πατάτες, μας μετέφεραν στον σιδηροδρομικό σταθμό του χωριού Μπραϊλοβο και εκεί περιμέναμε δύο μέρες για τρένο. Στο χωριό, αν και δικοί μας, δε μας έδιναν ψωμί, αλλά μας έστειλαν τα σκυλιά τους... Ένα από τα παιδιά το άρπαξαν και το κομματίασαν. Είπα μέσα μου, τί κατάρα είναι αυτή μεταξύ μας να μισούμαστε; Η πείνα ήταν μεγάλη... και εκείνοι ήταν πεινασμένοι, δεν είχαν ψωμί ούτε για τα δικά τους παιδιά. Εγώ τα κατάφερα, το πετραδάκι με βοήθησε: με το πετραδάκι χτυπούσα στο πάτωμα των άδειων βαγονιών όπου ανάμεσα στις χαραμάδες είχε σπόρους καλαμποκιού, ενώ η Φότια από κάτω υποδεχόταν τους σπόρους στο φουστανάκι της. Έτσι, μαςουλούσαμε καλαμπόκι. Μετά, με το τρένο μας πήγαν στη Ρουμανία, όπου σε μια κατασκήνωση παραμείναμε επί οχτώ μήνες και έπειτα μας μετέφεραν στην Πολωνία. Το πετραδάκι το κουβαλούσα στη μασχάλη μου κι όταν κρύωναν τα πόδια μου τους κρύους χειμώνες της Πολωνίας, το έβαζα στα πόδια μου για να με ζεσταίνει. Τα άλλα παιδιά γελούσαν μαζί μου. Όλα τους είχαν μάλλινες κάλτσες και τυλίγονταν με ριχτάρια, ενώ εγώ είχα την πέτρα. Ε, εκεί ήταν που με έπιασε κάποια φυματίωση και με το ζόρι κατάφερα να παραμείνω ζωντανή. Μετά από κάποιο καιρό ήρθε και η μητέρα να με επισκεφτεί, της είχαν στείλει είδηση ότι δεν πρόκειται να τα καταφέρω. Δεν έμεινε για πολύ, όταν σήκωσα κεφάλι έφυγε... είπε ότι ακόμη πολεμούσαν...

έπρεπε να γυρίσει για να περιμένει τον πατέρα να επιστρέψει από την εξορία. Αργότερα με την αδερφή μου παντρευτήκαμε και κάναμε παιδιά και για επιστροφή, δεν επιτρεπόταν να γυρίσουμε, επειδή, έλεγαν, δεν ήμασταν Έλληνες το γένος. Εγώ όμως επέστρεψα στη Δημοκρατία μας, στη Δημοκρατία της Μακεδονίας, για να είμαι πιο κοντά, για να μπορώ να μυρίζω το χωριό, το οποίο βρισκόταν από την άλλη πλευρά των συνόρων. Όταν ο πατέρας άφησε την βασανισμένη του ψυχή να φύγει, δε με άφησαν στα σύνορα να μεταβώ στην κηδεία, το ίδιο και όταν πέθανε και η μητέρα. Τους παρακαλούσα στα σύνορα: „Σας παρακαλώ, σας παρακαλώ, μόνο κεράκι να ανάψω, να τους ξεπροβοδίσω, να ηρεμήσει η ψυχή“. Εκείνοι όμως σαν λυσασμένα σκυλιά ούρλιαζαν: Όχι! Εσύ δεν είσαι Ελληνίδα το γένος... Πίσω! Πίσω!

(Ο Έλληνας πρόσφυγας ορθώνεται και πάλι στα σκαλιά μπροστά στο σπίτι, έτοιμος για ξυλοκόπημα - με επιθετικότητα)

ΕΛΛΗΝΑΣ: Φύγε απ'εδώ! Αστυνομία!

ΠΑΒΛΙΝΑ: *(Περήφανα ορθώνεται)* Μην ουρλιάζεις και μην αφρίζεις στο στόμα σαν κανένα λυσασμένο σκυλί... Δεν ήρθα στο δικό σου.... Αυτό είναι δικό μου, της μάνας και του πατέρα μου, του παππού και της γιαγιάς μου. Η κατάρρα τους θα σε φτάσει... Μην κάνεις τον πετεινό σε ξένο κοτέτσι.

ΕΛΛΗΝΑΣ: Βάρβαρη γυναίκα, φύγε!

ΠΑΒΛΙΝΑ: Φτάνει τα κροξίματα σαν τον κόρακα που έρχεται από την κόλαση... αχόρταγος για βγάλσιμο ματιών. Άσε με, τουλάχιστο το πετραδάκι να το γυρίσω όπου ανήκει, δίπλα στο σταυρό στο κατώφλι... αλλιώς θα πέσει το σπίτι... απ'ότι βλέπω ήδη διαλύεται σιγά σιγά... έτσι είναι όταν

μέσα του δεν υπάρχει αγάπη, όταν δεν το αγαπάς
όπως το αγαπώ εγώ...

ΕΛΛΗΝΑΣ: Φύγε! Γριά φύγε!

(Πιάνει την Παβλίνα από του ζώμους και την ρίχνει στο έδαφος. Η Παβλίνα πέφτει σαν βελανιδιά από χτύπημα τσεκουριού με βογγητά και απελπισία)

ΠΑΒΛΙΝΑ: *(Αργά σηκώνει τα χέρια προς τον ουρανό – όπως σε έκσταση, φωνάζει)* Ε, Άγιε Πέτρο, πάλι ήρθες εσύ; Δεν είμαι έτοιμη να περάσω την πόρτα σου, πρέπει πρώτα να λάβω συγχώρεση από το σπίτι. Αα να, γυναίκες μου φέρνουν νερό, να, με χαϊδεύουν με τσαλακωμένα χέρια, μου πλένουν το πρόσωπο με νερό από το πηγάδι... να διώξουν το φόβο... Αα να και η μητέρα ήρθε μπροστά μου και με βλέπει με τα γαλάζια της μάτια... μάτια καθαρά σαν το νερό του Αιγαίου Πέλαγους. Μητέρα, μη φοβάσαι! Παιδιά ήμασταν και ανεβήκαμε το βουνό με μια ανάσα...δε φοβάμαι πια.

(Η Παβλίνα σιγά σιγά, ορθώνεται δίπλα στον Έλληνα – με περηφάνεια του απαντά)

ΠΑΒΛΙΝΑ: Όχι! Όχι! Εγώ δε φοβάμαι... και δεν πεθαίνω πεσμένη στα μπροστά στα βρώμικά σου πόδια. Εγώ είμαι απόγονος του Φίλιπ και του Αλεξάνταρ, είμαι παιδί του Τόντορ και της Μάρια, αυτό είναι το δικό μου χωριό, το Ρόμπι και αυτό, όπως βλέπεις, είναι πέτρα από το δικό μου σπίτι....

(Ο Έλληνας κοιτάζει το πετραδάκι με μίσος και εμπαιγμό)

ΕΛΛΗΝΑΣ: Σκασμός!

ΠΑΒΛΙΝΑ: Σκασμός; Ορίστε σε σένα σκασμός!...

(Η Παβλίνα, κουνάει το χέρι της με όλη τη δύναμή της και με την πέτρα χτυπάει τον Έλληνα στο κεφάλι, και αυτός βογγάει και πέφτει στο έδαφος. Η Παβλίνα περνάει πάνω από τον Έλληνα, τον φτύνει και κατευθύνεται προς το σπίτι)

Εσύ αηδιαστικές, σήκωσες χέρι πάνω μου... νομίζεις θα σωπαίνω και θα σε φοβάμαι... Ποτέ! Στις φλέβες μου τρέχει αίμα από τη βελανιδιά που δεν ξεραίνεται... που δεν καταστρέφεται... Όχι, δε μπορείς να με διώξεις και να με ξεριζώσεις. Με δάκρυα θα ποτίσω τη βελανιδιά για να μεγαλώσει και πάλι για να ξαπλώσω κάτω από τον ίσκιο του, για να μαζευτούμε και πάλι όλοι μας. Η μάνα και ο πατέρας θα έρθουν και οι αδερφοί και οι αδερφές θα επιστρέψουν και όλοι μαζί κάτω από τη βελανιδιά θα μιλάμε και θα τραγουδάμε τραγούδια, η μητέρα θα ψήσει ψωμί από σίκαλη, ο πατέρας θα φέρει προβατίσιο τυρί και στην κόρα του ψωμιού θα βάλουμε λίπος, καυτερό πιπέρι και δυόσμο... θα αλμυριστούμε με τσιρόνια και θα γευθούμε τις μπουκιές... και θα πίνουμε νερό κρύο από τις πηγές του Γκέρμαν (Αγίου Γερμανού). Εγώ θα ξαπλώνω κάτω από τη βελανιδιά και θα μετρώ τα φύλλα, ένα ένα, όσα φύλλα τόσα χωριά, όσα φύλλα τόσες ευχές... και η μητέρα μου θα αφηγείται ιστορίες για τον Φίλιπ και τον Αλεξάνταρ... για τον Σαμουήλ και τον Γκότσε... και εμείς τα παιδιά θα τραγουδήσουμε τραγούδι μακεδόνικο και με γελάκια θα υφαίνουμε ριχτάρια με μαύρες και κόκκινες ρίγες.

(Πλησιάζει το σπίτι, με τα χέρια ακουμπάει την κλειδαριά, την πόρτα και το κατώφλι. Τα φιλάει. Φιλάει και το πετραδάκι)

Συγγώρα με! Ήρθα να επιστρέψω το πετραδάκι
εκεί που πρέπει να βρίσκεται, επί χρόνια πολλά
φυλούσε το σπίτι και ζέσταινε τις καρδιές μας.
Είναι ο προστάτης του μικρού σταυρού και του
κατώφλιού, κακά πνεύματα να μην πλανιούνται
στο σπιτικό μας.

*(Βάζει το πετραδάκι δίπλα στο κατώφλι και σιγά σιγά πέφτει στα
γόνατα δίπλα στο σπίτι με τα χέρια να στηρίζονται στις πέτρες του
σπιτιού. Σιγά σιγά γυρίζει προς τους θεατές και με περηφάνια
ορθώνεται)*

Εγώ είμαι η Πάλια από το χωριό Ρόμπι...
Μακεδόνισσα το γένος...

Τέλος

Επίκουρος Καθηγητής Τράιτσε ΚΑΤΣΑΡΟΒ

ΠΑΛΙΑ, Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΣΣΑ

(Σύντομη κριτική στο νέο θεατρικό έργο του Ντούσαν Ρίστεβσκι)

Ενώ διάβαζα το μονόδραμα του Ντούσαν Ρίστεβσκι, „Η πέτρα από το Ρόμπι“ αφιερωμένο στην Παβλίνα Μοντίσεβα από το χωριό Ρόμπι, Λέρινσκο (Λαιμός Φλώρινας) – Μακεδονία, αφιερωμένο επίσης και σε όλα τα εκδιωγμένα παιδιά από τη Μακεδονία του Αιγαίου, χτύπησε το τηλέφωνό μου. Ήταν ένας φίλος από τα σχολικά μου χρόνια. Από τη δύναμη της φωνής του κατάλαβα ότι ήταν ταραγμένος. Σαν να μη μιλούσε στο τηλέφωνο, σαν να φώναζε τεράστια από το Ίσαρ, το παλιό φρούριο της πόλης Στιπ, που υψώνεται πάνω από την πόλη.

- Άκουσες γι' αυτό που σήμερα συνέβη;
- Στην σημερινή εποχή ακούμε για πολλά πράγματα, όπως και για πολλά πράγματα πρέπει να ξεχάσουμε ότι τ' ακούσαμε.
- Η προδοσία έφτασε στο απόγειό της. Παραπέρα πλέον δεν υπάρχει πού.
- Ο Αριστοτέλης είχε πει ότι η ανθρωπότητα ποτέ δεν πρόκειται να εξαφανιστεί επειδή ο άνθρωπος έχει πάντοτε υψηλότερους στόχους, στόχους προς το Θεό.
- Μην με περιπαίζεις. Αυτοί οι δικοί μας, αυτοί που πήραν την εξουσία με πασάλειμμα μπογιών στο πρόσωπο της μακεδόνικης ιστορίας, συμφώνησαν να μετονομάσουν την βασανισμένη πατρίδα μας σε „Μακεδονία του Ίλιντεν“.

Πήρα φωτιά. Μεγάλο είναι το όνομά μας, θα υπάρξουν πολλοί που θα προσπαθήσουν να μας το πάρουν, είχε πει ο Μπλάζε Κόνεσκι. Και ορίστε, τώρα βλέπω ότι στον μεγάλο άντρα του μακεδόνικου ποιητικού λόγου, που δεν είχε κλείσει ακόμη τα 19 του χρόνια, δεν του ήταν δύσκολο να πει ότι μεγάλο είναι το βάσανο να είσαι γόνος συντριμμένης φυλής. Από το αναγνωστικό της ιστορίας μαθαίναμε ότι η Επανάσταση του Ίλιντεν είχε ξεκινήσει πρόωρα. Ο Γκότσε Ντέλτσεβ, ο ιδεολόγος της μακεδονικής επαναστατικής

δράσης, ήταν αντίθετος με τον ξεσηκωμό σε επανάσταση. Προσπαθούσε να πείσει τους συναγωνιστές του ότι σε πολεμική δράση κατά του κατακτητή θα πρέπει να στηριχτούμε στις δικές μας δυνάμεις, επειδή κάθε βοήθεια από έξω θα ζητήσει αργότερα να πληρώσουμε τα χρέη μας. Η „Μακεδονία του Ίλιντεν“ θάβει τους Μακεδόνες. Δε μπορώ να καταλάβω τί χρειάζεται την ΕΕ και το ΝΑΤΟ μια συντριμμένη φυλή; Έτσι, φίλε μου, τέτοιες αγγελίες θα πρέπει να τις ξεχνάμε.

Από την άλλη πλευρά ακούστηκε αυτός ο γνωστός ήχος τι-τι-τι... Μακάρι Θεέ μου, σκέφτηκα, αυτό να σημαίνει μόνο το τέλος της συνομιλίας μας και όχι της φιλίας μας.

Δεν πέρασε πολύς καιρός από την συνομιλία με τον φίλο μου, μάθαμε ότι οι Έλληνες δεν αποδέχονται την προδοσία μας. Δεν τους ήταν αρκετή. Κάτι παρόμοιο με την φράση του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο, οι αξιώσεις προς τους Μακεδόνες δεν πρόκειται ποτέ να σταματήσουν, επειδή πάντοτε θα έχουν υψηλότερους στόχους. Θέλουν να φτάσουν τα ύψη του Υψίστου και από εκεί να μας ορίσουν τη μοίρα μας...

Σε ότι αφορά το πλέον καινούριο θεατρικό έργο του Ντούσαν Ρίστεβσκι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι οικοδομημένο σε επαγωγικές αρχές, δηλαδή με βάση συγκεκριμένα παραδείγματα.. τα εσωτερικά στοιχεία, όπως και η δομή, αν εμμείνουμε στο σημείο αναφοράς των κλασικών, υποδεικνύουν την ανάγνωση του έργου. Στο εγχειρίδιο της δραματουργίας υπάρχει γραμμένο: „Να παρουσιαστεί η δραματουργία ενός συγκεκριμένου έργου, σημαίνει να παρουσιαστεί η φάμπουλα ανάγλυφα, να καθοριστεί ο θεατρικός τρόπος της παρουσίασης και της αφήγησης ορισμένου γεγονότος... Αυτό επιζητά να ακολουθηθούν οι διαδικασίες μοντελοποίησης, σχηματοποίησης και κωδικοποίησης της πραγματικότητας. Κάτι που σημαίνει ότι η δραματουργία οικοδομείται με βάση την ανάλυση των δράσεων και των προσώπων της. Η επιστροφή της Παβλίνα Μοντίσεβα, πολλά χρόνια μετά την έξοδο, στο χωριό της το Ρόμπι, αποτελεί το υλικό για συνθετική οικοδόμηση του έργου, δηλαδή την οικοδόμηση της αφηγηματικής δομής της συγκεκριμένης ιστορίας. Με τη βοήθεια των διδασκαλιών, οι οποίες στην αρχαία

δραματουργία αποτελούσαν την έκφραση της χορωδίας (συμβολή στην ανάπτυξη της δράσης) μπορούμε να πούμε ότι το έργο είναι συνθετικά στηριγμένο. Ο Ντούσαν στην οικοδόμηση της δράσης, δηλαδή της απεικόνισης, στην αφήγηση του γεγονότος, περιλαμβάνει ακόμη ένα πρόσωπο. Επίσης, τονίζει τη δραματική δράση, την αγωνία. „Στις αρχαίες κωμωδίες (Αριστοφάνης) η αγωνία είναι στο διάλογο, στη σύγκρουση μεταξύ των εχθρών (διαβόλων) που καταλαμβάνουν κεντρική θέση στο έργο“ (Θεατρικό Λεξικό, Πατρίς Παβίς, 2002). Τον δεύτερο πρωταγωνιστή, το πρόσωπο, το ονόμασε με το ουσιαστικό - ο Έλληνας. Μ' αυτό θέλει να δείξει ότι η σχέση του με την Παβλίνα δεν είναι προσωπική, αλλά κοινωνική.

Παβλίνα: ...Έρχομαι από δρόμο μακρινό. Δώσε μου τουλάχιστο νερό να πιώ από το πηγάδι, να πλύνω την σκόνη. Έλληνας: Όχι! Φύγε!

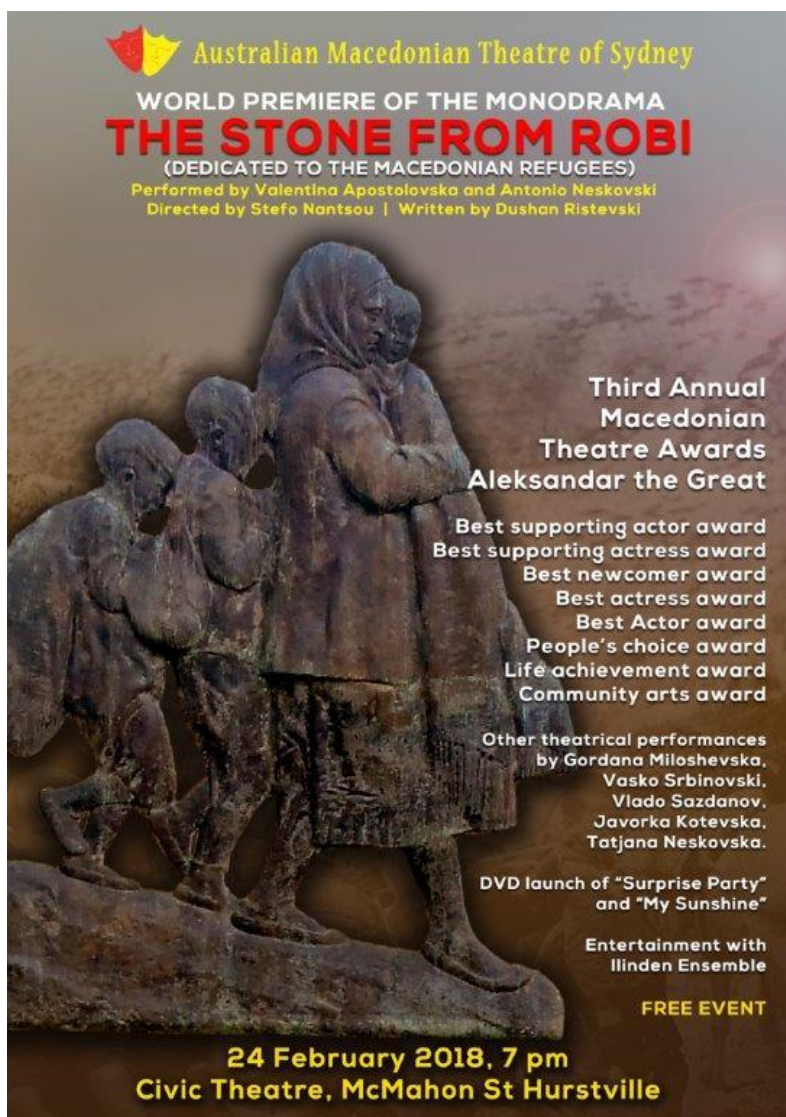
Ο λαϊκός σοφός είχε πει: Και το φίδι δεν πρέπει να το σκοτώνουμε όταν πίνει νερό. Μια ακόμη επιβεβαίωση για την απανθρωπιά, για τον τελικό σκοπό του Έλληνα, το διάβολο της αγωνίας. Ο Ντούσαν Ρίστεβски μέσα από μια σειρά στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην αφήγηση του έργου, δίνει σημάδια ότι δεν του είναι άγνωστη η αρχαία τραγωδία. Ξέρει και γνωρίζει στην κωδικοποίηση της πραγματικότητας να καταλήξει από συγκεκριμένα πράγματα: την πόρτα του πατρικού σπιτιού, το κατώφλι, τον σταυρό, το πετραδάκι που υπήρχε στον τοίχο και βοηθούσε τον σταυρό να μην καταστραφεί. Η πίστη στον Ύψιστο, στο Θεό, στη δικαιοσύνη του, για τον Ντούσαν Ρίστεβски, όπως και στην αρχαία δραματουργία, αποτελεί τη λύση για κάθε διαμάχη, για κάθε αδικία.

Παβλίνα: ...Συγχώρα με! Ήρθα να επιστρέψω το πετραδάκι εκεί που πρέπει να βρίσκεται, επί χρόνια πολλά φυλούσε το σπίτι και ζέσταινε τις καρδιές μας. Είναι ο προστάτης του μικρού σταυρού και του κατωφλιού, κακά πνεύματα να μην πλανιούνται στο σπιτικό μας... Εγώ είμαι η Πάλια από το χωριό Ρόμπι... μακεδόνικο γένος...

Τελειώνοντας θα πρέπει να πω: Υπάρχει άραγε καλύτερο επιστημονικό κείμενο από το έργο του Ντούσαν Ρίστεβски, σχετικά

με την επιλογή για τις συνομιλίες με τους Έλληνες, σχετικά με το όνομα Μακεδονία, σχετικά με την ταυτότητα των Μακεδόνων, σχετικά με τη μακεδόνικη γλώσσα, σχετικά με όλες τις επιστημονικές, καλλιτεχνικές αξίες, τις οποίες γέννησε η βασανισμένη μας πατρίδα;

Να είσαι γερός και δυνατός Ντούσαν και να πληθαίνουν τα αριστοτεχνικά γραπτά σου έργα.

 Australian Macedonian Theatre of Sydney

WORLD PREMIERE OF THE MONODRAMA
THE STONE FROM ROBI
(DEDICATED TO THE MACEDONIAN REFUGEES)

Performed by Valentina Apostolovska and Antonio Neskovski
Directed by Stefo Nantsou | Written by Dushan Ristevski

**Third Annual
Macedonian
Theatre Awards
Aleksandar the Great**

Best supporting actor award
Best supporting actress award
Best newcomer award
Best actress award
Best Actor award
People's choice award
Life achievement award
Community arts award

Other theatrical performances
by Gordana Miloshevska,
Vasko Srbinovski,
Vlado Sazdanov,
Javorka Kotevska,
Tatjana Neskovska.

DVD launch of "Surprise Party"
and "My Sunshine"

Entertainment with
Ilinden Ensemble

FREE EVENT

24 February 2018, 7 pm
Civic Theatre, McMahon St Hurstville

Αφίσα από την πρεμιέρα του έργου “Η πέτρα από το Ρόμπι”
Poster of the premier of “The Stone of Robi”

Η πρεμιέρα του έργου „Η πέτρα από το Ρόμπι“ έγινε στις 24 Φεβρουαρίου 2018 στο Θέατρο Τσίγουικ στο Χάρστβιλ (Σίδνεϊ Αυστραλίας), σε σκηνοθεσία του Στέφο Νάντσου και με πρωταγωνιστές τους Βαλεντίνα Αποστόλοβσκα και Αντόνιο Νέσκοβσκι.

The premier of “The Stone of Robi” performed at Civic Theatre Hurstville (Sydney-Australia) on 24 February 2018. Directed by Stefo Nantsou, performed by Valentina Apostolovska and Antonio Neskovski

Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΟΠΟΥΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΚΛΑΒΩΜΕΝΟ ΑΙΓΑΙΑΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στον αντιφασιστικό αγώνα των λαών (1941-1945) μεγάλη είναι η συμβολή και του Μακεδόνικου λαού από το σκλαβωμένο αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας. Από τις αρχές ακόμη του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου (1940), οι Μακεδόνες συμμετείχαν στον αγώνα κατά του ιταλικού φασισμού και μετά την ήττα της Ελλάδας το 1941, μαζικά συμμετείχαν και στον αγώνα ενάντια στο γερμανικό φασισμό. Σχεδόν 6.000 Μακεδόνες μάχονταν στις τάξεις του ΕΛΑΣ, ενώ 20.000 συμμετείχαν στις εφεδρικές μονάδες του ΕΛΑΣ.

Την περίοδο του αντιφασιστικού αγώνα, οι Μακεδόνες ταυτόχρονα επιβεβαίωσαν και την εθνική τους ύπαρξη. Στο σκλαβωμένο αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας, απαγορευόταν στους Μακεδόνες να ομιλούν τη μακεδόνικη γλώσσα εξαιτίας της ελληνικής κατοχής από το 1913. Τότε όμως, απελευθερωμένοι πλέον από τον έλεγχο των Ελλήνων, οι Μακεδόνες βρήκαν το θάρρος και την ελευθερία να μιλάνε και πάλι τη μητρική τους γλώσσα, άρχισαν να εκδίδουν εφημερίδες στη μακεδόνικη γλώσσα, δημιουργήθηκε μακεδονική αλφάβητος, εκδόθηκε μακεδονικό αλφαβητάριο, άνοιξαν μακεδόνικα σχολεία και ιδρύθηκαν πολιτιστικοί - καλλιτεχνικοί σύλλογοι.

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου το 1945, η Ελλάδα απέκτησε και πάλι τον έλεγχο στο κατεκτημένο τμήμα της Μακεδονίας. Η μακεδόνικη γλώσσα απαγορεύτηκε και πάλι στο σκλαβωμένο αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας και οι ελληνικές αρχές ξεκίνησαν την εφαρμογή μιας μεσαιωνικής τρομοκρατίας κατά των Μακεδόνων. Οι Μακεδόνες όχι μόνο έχασαν την ελευθερία τους να μιλούν μακεδόνικα, αλλά και τους απαγορεύτηκε να δηλώνουν Μακεδόνες και τη γη τους να την αποκαλούν Μακεδονία.

Μόνο την περίοδο 1945-1946, οι Έλληνες έκαναν 400 δολοφονίες, 440 βιασμούς γυναικών και κοριτσιών, 8.145 Μακεδόνες φυλακίστηκαν σε ελληνικές φυλακές, 4.209 δικάστηκαν, 3.215 καταδικάστηκαν, 13.529 εξόριστοι σε ελληνικά νησιά, 13 πέθαναν από βασανιστήρια στις

φυλακές, 1.291 πυρπολημένα σπίτια, 80 ληστευμένα χωριά, 1.605 ληστευμένες οικογένειες, 45 κατεστραμένα χωριά και 1.943 εκδιωγμένες οικογένειες.

Για να προστατευτεί από την τρομοκρατία των Ελλήνων και την εξαφάνιση, ο Μακεδόνικος λαός του σκλαβωμένου αιγαιατικού τμήματος της Μακεδονίας άρχισε να οργανώνεται και να κάνει οργανωμένη ένοπλη αντίσταση ενάντια στην εθνικιστική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης. Οι μακεδόνικες οργανώσεις (ΝΟΦ, ΑΦΖ, ΝΟΜΣ) έπαιξαν ανεκτίμητο ιστορικό ρόλο στην οργάνωση της μακεδόνικης αντίστασης.

Την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946-1949) ο μακεδόνικος λαός μαζικά συμμετείχε και ήταν ο κύριος φορέας εκείνου του αγώνα. Σχεδόν 20.000 Μακεδόνες συμμετείχαν σε εκείνον τον αιματηρό αγώνα. Κατά τη διάρκεια του αγώνα ο Μακεδόνικος λαός επιβεβαίωσε τις εθνικές και πολιτιστικές-γλωσσικές του αξίες.

Την περίοδο μεταξύ 1947 και 1948, στο σκλαβωμένο αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας είχαν ανοίξει 87 σχολεία με 10.000 μαθητές, εκπαιδευτήρια για Μακεδόνες δάσκαλους, εκδίδονταν εφημερίδες στη μακεδόνικη λογοτεχνική γλώσσα, είχαν συσταθεί θεατρικοί και πολιτιστικοί-καλλιτεχνικοί σύλλογοι, οι οποίοι εξάπλωναν το μακεδόνικο λογοτεχνικό λόγο μέσω των εκδόσεων, των θεατρικών έργων, των τραγουδιών, του χορού κτλ.

Μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδας (ΔΣΕ), στο σκλαβωμένο αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας κυριάρχησε περίοδος τρομοκρατίας και καταστράφηκαν όλα τα εθνικά δικαιώματα και οφέλη των Μακεδόνων. Πολλοί γονείς λανθασμένα πίστευαν ότι για να σώσουν τα παιδιά τους, θα πρέπει να τα στείλουν εκτός των συνόρων της Ελλάδας με την ελπίδα ότι θα επιστρέψουν μετά το τέλος του πολέμου.

Σχεδόν 30.000 Μακεδόνες, από τους οποίους 28.000 παιδιά, λόγω της αόρητης καθημερινής και συστηματικής τρομοκρατίας (σφαγές, βομβαρδισμοί), καθημερινό ποδοπάτημα της μακεδονικής εθνικής και ανθρώπινης αξιοπρέπειας, εξαναγκάστηκαν να αναζητήσουν σωτηρία στις σοσιαλιστικές χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βουλγαρία, Ανατολική Γερμανία, Γιουγκοσλαβία, Πολωνία, Ρουμανία, Σοβιετική Ένωση, Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία). Σε όλες αυτές τις

χώρες, με ανιδιοτελείς προσπάθειες του Ερυθρού Σταυρού, τα παιδιά έγιναν δεκτά, φροντίστηκαν και γαλουχήθηκαν σαν δικά τους παιδιά.

Στο μεταξύ, είχε γίνει μια επαίσχυντη και άθλια επιστράτευση, περίπου 1.200 Μακεδονόπουλων, ηλικίας 14-15 ετών, από τις χώρες όπου είχαν ζητήσει καταφύγιο, την οποία έκαναν τα όργανα της Προσωρινής δημοκρατικής κυβέρνησης της Ελλάδας. Τα γύρισαν τα παιδιά-στρατιώτες στα πεδία της μάχης για να σκοτώνονται, με σκοπό την συνέχιση του Εμφυλίου πολέμου. Τα παιδιά έγιναν θύματα, ο σκοπός δεν εκπληρώθηκε, και η απόφαση εκείνη έγινε ένας ακόμη λεκές που με τίποτα δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

Μετά το 1956, η πλειοψηφία των παιδιών επέστρεψε στο ελεύθερο τμήμα της Μακεδονίας, στην Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας, ενώ ένα τμήμα απ'αυτά αναχώρησε για τις υπερωκεάνιες χώρες (Καναδά. Αυστραλία και ΗΠΑ) κοντά στους γονείς και στους συγγενείς τους.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 του 20^{ου} αιώνα, το ελληνικό κράτος αποφάσισε να „δώσει χάρη“ σε κάποιους από τους πολιτικούς πρόσφυγες ως αποτέλεσμα του Εμφυλίου πολέμου, αλλά υπό τον όρο να επιστρέψουν μόνο εκείνοι που είναι „Έλληνες το γένος“. Αυτό σήμαινε ότι σ'αυτούς που αισθάνονταν Μακεδόνες δεν τους επιτράπηκε να επιστρέψουν, ούτε καν να επισκεφτούν τα πατρικά τους σπίτια.

Τα κάποτε εκδιωγμένα παιδιά ποτέ τους δεν ξέχασαν τη φιλοξενία και τη γονική αγάπη που τους είχε δοθεί από τις χώρες οι οποίες τα είχαν δεχτεί, ενώ ακόμη και σήμερα εκφράζουν τις βαθιές τους ευχαριστίες στους λαούς και τις κυβερνήσεις εκείνων των χωρών.

Ρίστο Στέφοβ

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

(Πριν την συνάντηση των Παιδιών φυγάδων στα Σκόπια, 1988)

Έχω ένα όνειρο
όνειρο πάνω απ'τα όνειρα
αχ, οι μητέρες
με μαύρα τσεμπέρια δεμένα,
τα παιδιά -
όπου και να 'ναι σκορπισμένα
να έρθουν στα Σκόπια
όχι μια κόκκινη μέρα
πύτε μια μαύρη μέρα
αλλά μια άσπρη μέρα
- ηλιόλουστη μέρα.

Έχω όνειρο
τα παιδιά
αχ, μητέρα
τα παιδιά
από το Τορόντο και το Σικάγο
από τη Μελβούρνη και το Περθ
από το Μάλμε και το Μόναχο
από το Βρότσλαβ και τη Μπρατισλάβα
από τη Φλόρικα και την Τασκένδη
από το Σόλουν και το Πέτριτς
- στα Σκόπια
δίπλα στο Βαρδάρη
να αγκαλιαστούμε
να στείλουμε τις ευχές
στη Μακεδονία του Αιγαίου.

Το ποίημα έχει δημοσιευθεί στο βιβλίο „Αυτοί που υποφέρουν απ'το όνειρο“ (1992)

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΜΕΣΑ ΜΟΥ

Ξεριζωμένοι
γολγοθάς με μουγγαμάρα
απέμειναν οι αφηγήσεις
για την ιστορία και τους ήρωες
για τη φρίκη των εκδιωγμένων
και το φόβο από την επιστροφή.

Συναντήσεις
για να μην στερέψει η πηγή
θλίψεις
κλάμματα
φόβος
από τις διαγραφές.

Φύλλα βελανιδιάς
καλύπτουν τις πληγές
των ονειροπόλων
στις πόρτες απέμειναν οι σκιές
των μαυρισμένων μανάδων
στα χέρια περιμένοντας
για ευλογία
η ψυχή να επιστρέψει.

Το ποίημα έχει δημοσιευθεί στο βιβλίο „Κλεμμένες σκέψεις“ (2011)

ΝΤΟΥΣΑΝ ΡΙΣΤΕΒΣΚΙ - MAKENTON

Ο Ντούσαν Ρίστεβσκι (Dushan Risteovski) γεννήθηκε το 1954 στη Μπίτολα της Μακεδονίας. Από το 1973 ζει και εργάζεται στο Σίδνεϊ.

Στην Αυστραλία αποφοίτησε από την Ανώτερη Κοινωνική Σχολή το έτος 1985, πήρε το πτυχίο του από την Σχολή Κοινωνιολογίας το 1991, ενώ το 1996 έκανε το μεταπτυχιακό του στην Σχολή Κοινωνιολογίας και Ανθρωπιστικών Επιστημών.

Έχει συγγράψει τις ποιητικές συλλογές: **Πολούτνιτσι** (Μισοί) (1984), η οποία εκδόθηκε δίγλωσση στην αγγλική και στη μακεδόνικη γλώσσα, **Πολούτνιτσι - Φράγκμεντς** (1989), **Στραντάλνιτσι να σόνοτ** (Αυτοί που υποφέρουν απ' το όνειρο) (1992), **Κόπτσα** (2001), **Τσβέκιε-**

Ζένα (Λουλούδι-Γυναίκα) (2003), **Ουκράντενι μίσλι** (Κλεμμένες σκέψεις) (2009) και **Ζαμπράνετα λιούμποβ** (Απαγορευμένη αγάπη) (2009). Τα μονοδράματα: **Μάικα** (Μητέρα) (1990), **Τσέντο** (2015/2016), **Νέντα** (1996/2016), **Κάμενοτ οντ Ρόμπι** (Η πέτρα από το Ρόμπι) (2018), **Τάγκα ζα ιούγκ** (Θλίψη για το νότο) (2019), τα θεατρικά έργα: **Στραβ ι σραμ** (Φόβος και ντροπή) (2008), **Μίστερ Μπάλκαν** (συν-συγγραφέας), (2009-2010), **Στάρι ι βέσελι** (Γέροι και κεφάλτοι) (2010), **Ράσκολ** (Σχίσμα) (2012), **Οστάβι ια σβέκιατα ντα γκόρι** (Άσε το κερί να καίει) (2012), **Μπόρενιε σο μέτσκα** (Πάλη με αρκούδα) (2013), **Όγκραντα** (Φράχτης) (2014), **Δόκτορ Ζίμι μάικα** (Δόκτορ Σας το ορκίζομαι) (2015), **Κούφεροτ** (Η βαλίτσα) (2016), **Μπάμπα σε μάζι** (Η γιαγιά παντρεύεται) (2016), **Σόντσε μόε** (Ηλιε μου) (2017), **Ποσλέντνιοτ Μακέντονετς** (Ο τελευταίος Μακεδόνας) (2018), **Μπάμπα Μπέγκαλκα** (Γιαγιά φυγάδας) (2019), **Πρεπόλνετα τσάσα** (Παραγεμισμένο ποτήρι) (2021).

Βραβεύτηκε περισσότερες φορές. Το θεατρικό έργο **Στραβ ι σραμ** (Φόβος και ντροπή) το 2007 έλαβε ειδικό βραβείο καινοτομίας για εκπαίδευση στην υγεία. Με το έργο **Όγκραντα** (Φράχτης) έλαβε το εθνικό βραβείο πολιτισμού το 2015. Η κυβέρνηση της Νέας Νότιας Ουαλίας τον 2015 βράβεψε το Ντούσαν με ειδικό κρατικό βραβείο για την προώθηση των δραματικών τεχνών. Το 2015 έλαβε το βραβείο „Αλεξάνταρ ο Μακεδόνας“ για επίτευγμα ζωής στη θεατρική τέχνη. Για την ποιητική συλλογή **Ζαμπράνετα λιούμποβ** (Απαγορευμένη αγάπη) το 2010 έλαβε το βραβείο „Δίπλωμα μεταναστών“, ενώ το 2011 για την ποιητική συλλογή **Ουκράντενι μίσλι** (Κλεμμένες σκέψεις) έλαβε το το διάσημο βραβείο „Στόγιαν Χρίστοβ“ στις Βραδιές Ποίησης στην Στρούγκα της Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Ο Ντούσαν Ρίστεβσκι είναι ιδρυτής της Λογοτεχνικής Συντροφιάς „Γκρίγκορ Π’ρλιτσεβ“ (1978), της Μακεδονικής Αυστραλιανής φιλανθρωπικής ένωσης (1982) και του Αυστραλιανού-Μακεδονικού Θεάτρου στο Σίδνεϊ (2007), είναι μέλος του Συλλόγου συγγραφέων της Μακεδονίας, μέλος του Συλλόγου δημοσιογράφων της Μακεδονίας και μέλος του Μακεδονικού επιστημονικού συλλόγου της Μπίτολα.

THE STONE OF ROBI

(Monodrama)

(Pavlina Montisheva is a woman from the village Robi, Lerin Region, Greek occupied Macedonia. She is one of those Macedonian people who, as a child was evicted by the Greek authorities along with another 28,000 refugee children, who after being evacuated outside the Greek borders, was not allowed to return. This Monodrama is dedicated to all Macedonian refugee children)

(Pavlina is an 85-year-old woman, who, with slow steps moved closer to the yard gate of her old house in Robi. A house she left behind and saw for the last time in 1948 when she was only 15 years old. With excitement and tears rolling down her cheeks, she slowly looked at every detail of the house with a measured look. She shook her head and took a deep breath. She got closer to the gate and tried to open it. It was stuck. She tugged at it and shook it vigorously. It opened with a creaking sound. She sat beside it. She opened and closed the gate several times listening to the creaking sound. She got all excited... the creaking was like an old "song" to her.)

PAVLINA: *(With excitement)* "Yes... I recognize that creaking... I remember grabbing the handle, swinging the gate and rocking on it when we were children... our mother used to get annoyed with us... telling us to be careful not to break it... it still creaks the same way... it still sings the same song..."

“The road brought me here again... It brought me back to revisit my youth... which was stolen from me... I remember my father (*she is crossing herself*), may he rest in peace, when we were working in the corn and bean fields, telling me: ‘Palia don’t bother digging out the weeds. The more you try to eradicate them the more they grow... (*Whispering*) they are like us Macedonians - they will never eradicate us’...”
“I finally came home. My dream has been fulfilled. I wanted to open and close this gate one more time... the very same gate I used to open and close every day... I want to once again climb the stairs I used to climb every day... I want to collect the eggs laid by our chickens... I want to heat the oven and bake me some corn bread... oh the aroma... how nice our house will smell...”

(Surprised Pavlina stumbled. A short and fat man with a twisted mustache came out of the house and stopped at the gate over Pavlina)

“Look at him... Like the devil coming out of the ground...”

(The voice of the Greek man broke her silence like a lightning strike in a clear sky. It turned Pavlina’s heart into stone...)

GREEK MAN: (*Speaking in Greek*) “Ti thelis?” (What do you want?) “Pia ise?” (Who are you?)

PAVLINA: (*Standing up straight*) “I am Pavlina, from the Montishev family... I came... I came to see my house.”

GREEK MAN: (*Waving his hand and speaking Greek*) “Fige! Fige!” (Go away! go away!) (*Pounding his chest*) “Afto to spiti ine dikomou! Dikomou! Fige!” (This house is mine! Mine! Go away!)

PAVLINA: (*Confused*) “Oh! I came to water the oak tree... the one inside the yard... it is getting dry...”

GREEK MAN: “Fige, tha se thagosi o skilos!” (Go away, the dog will attack you!).

PAVLINA: “I am not afraid of your Shar Mountain dog... No! I see you taught him to understand Greek. But unfortunately, just like me, your dog has been brought up by suckling on Macedonian milk. He only growls because he is sad... he will not bite me. We both have drunk from the same well.”
“I have come a long way. Can you at least give me some water from the well to drink... to wash down the dust...?”

GREEK MAN: “Ohi! Fige!” (No! Go away!)

PAVLINA: “My dear son, you are a stranger here, you don’t speak our language. What are you doing here? Where did you come from... to soil my yard? You must be one of those Asia Minor colonists deposited here by the Greek authorities. Why don’t you go back to Turkey, where you came from... where you were born? (*She shook her head*) I know you will not leave this place because it was given to you... for free... a gift from the Greek authorities. Our ancestral land which belonged to my mother and father, the land which we developed with our own bare hands, the house which we built with our sweat gathering stones along the path where Alexander’s phalanx marched... was given to you as a gift.”

(*The Greek man turned to leave, cursed and spit on the side. He then walked away towards the house*)

“Don’t go! Why are you frothing at the mouth, like you have been poisoned or bitten by a poisonous snake?” (*She yelled at him in Greek*) “Ela! Ela

etho!” (Come! Come back here!) “Come and see something.”

(The Greek man stopped and hesitantly and unwillingly returned. Pavlina pulled out a stone from her chest pocket and showed it to him)

“Look... look at my stone, it is still brown from me breaking walnut shells... I broke them over there at the front of the threshold ... What!? You don’t understand me!? You don’t speak the ‘barbarian’ language!? I am speaking to you in Macedonian. My language... the same language spoken here for millenniums... whose written form was introduced by the pupils of the Solun brothers Kiril and Metodi... From our Solun... They created my written language over a millennium ago. You don’t know anything about it do you...? Or perhaps you pretend you don’t know? You changed our names just like you renamed our towns and villages... You even changed the names of our churches and monasteries... and broke up the tombstones on our graves... whatever was Macedonian you destroyed...”

“As a child I remember our language was forbidden: songs were whispered at weddings and lullaby stories told with mute mouths. Imagine, lullaby stories being told with mute mouths... but our Macedonian language remained in our minds and hearts - we listened to the stories and heard the songs and we understood each other for as long as our thoughts were free, and our hearts still beat. My mother used to say: ‘My dear daughter! It was much easier for us during Ottoman times... If nothing else, we at least had our own churches and were able to speak our own

Macedonian language... these damned Greeks are worst than the Turks'..."

GREEK MAN: "Kuthi ise!" (Koveia) (You're a fool!) (*Rushed back and got lost somewhere inside the house*)

PAVLINA: "Ah, so you do understand me! Why do you stand in my way like an inanimate object and treat me so inhumanly? Whatever nation you belong to or wherever from is your origin, I don't care... just let me see my house so that I can die in peace... The curse that I carry with me is my own. Let me light a candle at my mother and father's graves... to soothe their tormented souls. Your kind tortured my father at the camp in Limnos... they pecked at his soul in his old age until he was destroyed... When he returned, he was not the same man - his mind was dried up – he was an emotional cripple. Let me light a candle for my brother Tsvetko, killed at age 19, somewhere over there on Vicho or Gramos... (*pointing with her cane*). They extinguished his life there... his soul surely still wanders among the oak leaves. Many of our children were lost... young... as young flowers..."

"Death lurked over us during the war. The arrogant Greek dropped bombs on us...the planes howled like wolves before silencing the cries of our mothers and children. There was dust and blood, sweat and death everywhere... crying filled with the last breath and unfulfilled desires... blood and gunpowder mixed with death..."

"I cried bitter tears, droplets running down my cheeks while my mother swallowed her tears. I cried in silence when we parted. I thought I would be back the next day riding on an unbridled horse... but my mother said we had no choice... She said: 'Your father is locked up in the camp in

Limnos and who knows when or if he will ever return. Your brother Ioshe left for Croatia, and your brother Tsvetko left for Gramos to fight in the war. I have no choice but to remain here, with Iordana to give birth. You and your sister Fotia must go across the border. When the war is over, I will come and get you...' Oh my dear mother! I don't know which came first, the birth of the baby or the end of the war... All I know is that my mother never came to take me back..."

"Oh my dead mother, do I need to be a casualty for the coming of the baby?" "... 'You are all grown up now...' she said to me... But I was barely 15 and Fotia was almost 14 years old. 'Look after Fotia...' she begged me. I took the bundle (bag of clothes and food) in my hand and put the stone in my chest pocket. I lowered my head to hide my moist eyes and, in the dark of night, took my first step towards the mountain. My mother yelled: 'Palia... Palia... why did you take the stone?!' But I continued walking, pretending I did not hear her... I lost myself in the dusty road, following behind the other children. I needed the stone to break the shells of walnuts and hazelnuts... I always kept it outside at the threshold... (*pointing with her cane towards the house*) I hid it there at the threshold... where I hid the wooden cross, which my grandfather made for me... I believed the rock protected the house from demons and witches..." "We walked all night climbing the mountain... the village lay far away somewhere under the ashes and fog. The next morning, when it was light, I saw a whole column of children walking barefoot in front of us. The column was winding endlessly around the mountain. The

younger children, when they saw that they were not with their mothers, began to cry... but they were told not to cry because 'the Greek paralysis' was going to get them. Some did get the 'Greek paralysis'... Their feet and legs became paralyzed from the cold. We had to stop. We stopped at a stream inside a beech wood forest to quench our thirst. They ordered us not to speak because the wind would betray us... they told us the wind would carry our voices to the Monarcho-fascists and they would send their planes to bomb us. After we drank water, we fell asleep like little lambs on soft grass. The older women began to sing lullabies to us, so that we don't miss our mothers, and to send our mothers a message, to not forget us and to wait for us at the gates of our homes. The Greek planes picked up our scent and began to drop bombs on us. They looked like dragons vomiting fire at us... The screams of the children were louder than the roar of the bombs. We all hid around the rocks like they were our mothers and fathers."

"It was over there in the forest by the river (*she pointed with her cane and continued*). Suddenly, the airplanes disappeared, and we the children lay somewhere under the smoke of choking burned gunpowder, moaning, whimpering and crying. I stood up and checked my body looking for wounds. I then ran to my sister and did the same... there was no blood. I said to myself 'the stone saved us... the stone that kept the cross hidden in the wall at the threshold of our house... saved us'. I looked at my friend Tronda lying there helpless beside the stream... She was shivering and shaking like a leaf... She looked like she was overcome by

the cold. Tronda! Tronda! I yelled out. I looked down... Her white shirt was covered in blood under her chest. She had her finger stuck in the wound... a hole in her chest... to stop the bleeding. 'Water! Give me water!' she yelled out... But an older woman looked at me and said: 'No! No my dear... the water is contaminated with a lot of blood...' 'The stone... the stone,' I said... 'it will stop the bleeding'. I put the stone on top of the hole... the bleeding subsided. She was silent now... The only sound heard was that of the running water... trickling downstream. She looked peaceful as if counting the leaves on the beech tree above us... a smile radiated on her face... as though she had no more pain... the stone calmed her down, I thought. But the older woman said: 'her spirit is gone now... it went down the river... it will land somewhere in the village'..."

"After that we walked only at night and hid in the forest during the day. We arrived at Liuboino, over the Yugoslav border, and from there we were loaded on trucks and taken to the train station in Brailovo where we waited for two days for a train. Even though the people in the village were our people (Macedonians), they did not give us food... They sent their dogs after us... One of the children was attacked and torn to pieces. I thought to myself 'what kind of a curse is this that we hate ourselves...' Our hunger was great... and so was theirs... they too had no food, even for their own children... I was lucky... my stone helped me. I knocked on the floor of the empty wagons (train cars) with my stone and loosened the corn cobs stuck between the floorboards. Fotia was under

the wagons collecting them in a fold in her dress. And then we nibbled on them...”

“After that they put us on a train and took us to a camp in Romania where we stayed for eight months. Then they transferred us to Poland. I carried my stone with me, in my chest pocket. When my feet were cold during the winters in Poland I put the stone near them to warm them. The other children laughed at me. They all had woolen socks and wrapped themselves in woolen blankets... I had my stone. Unfortunately, I contracted some kind of tuberculosis... I barely managed to survive. After a while, my mother came to visit me. She was told I would not survive. She did not stay long... By the time I raised my head, she was gone... She told me they were still fighting back home... She had to return to wait for my father. She was expecting him to return from the camp. After that both my sister and I got married and we gave birth to our children. As for returning home? It was not possible because I was not Greek by birth. But I did return, not to my rightful home, but to the Republic of Macedonia, to be closer to my village and to enjoy its aroma over the mountain.”

“When my dear father’s tortured soul departed his body, the Greeks refused to let me cross the border and attend his funeral... just as they did when my mother died. I begged them at the border: ‘Please, please... just allow me to light a candle for them... to find peace in my soul...’ But they danced like rabid dogs saying: ‘Oxi!’ (No!) ‘You are not Greek by birth!’ ‘Fige! Fige apo etho!’ (Leave! Get out of here!)”

(The Greek man, (colonist from Asia Minor), came out of the house, again, this time ready to fight - with an aggressive attitude)

GREEK MAN: "Fige apo etho!" (Get out of here!) "Tha fonaxo tin Astinomia!" (I will call the Police!)

PAVLINA: *(Stood up straight looking proud)* "Don't growl at me and froth at the mouth like a rabid dog... I did not come to your place... this is my place... my mother, father, grandfather, and grandmother's place... They will curse you with a terrible curse... Don't crow at me like a rooster on someone else's manure heap."

GREEK MAN: "Varvara mia (ige), fige apo etho!" (Get out of here you barbarian!)

PAVLINA: "Stop crowing like a raven out of hell... insatiable for piercing more eyes. Leave me be... Let me put the stone back in its place, near the cross above the threshold... because the house will collapse... I can see that it is already falling apart... this is what happens when there is no love for it... when you don't love it like I do..."

GREEK MAN: "Fige! Fige vre gia!" (Leave! Leave you old woman!)

(The Greek man grabbed Pavlina by her shoulders and pushed her to the ground. Pavlina fell down (like an oak tree under the impact of an ax) moaning and under despair)

PAVLINA: *(pointing her arms towards the heavens - as if being in a trance, yells out)* "Hey, Saint Peter, are you back again? I am not ready to pass through your gate. First, I must get my forgiveness from the house. Ah, there... there are the women who are bringing me water... there... they are stroking me with their wrinkled hands... washing my face with

water from the well... washing away the fear... ...
and there... there is my mother looking at me with
her blue eyes... clear like the water in the Aegean
Sea. Mother, don't be afraid! As children we
climbed the mountain with one breath... I am no
longer afraid..."

*(Pavlina stood up straight, slowly walked over to the Greek man
and proudly answered him)*

PAVLINA: "No! No! I am not afraid... and I will not die lying
down in front of your repulsive feet. I am a
descendant of Philip and Alexander, I am a child
of Todor and Maria, Robi is my village, and this,
as you can see is a stone from my house..."

(The Greek man looked at the stone with hatred and abhorrence)

GREEK MAN: Scazmos! (Get lost!)

PAVLINA: Scazmos!?

*(Pavlina swung the stone with all her might and hit the Greek man
on the head. He fell down and lay on the ground. Pavlina walked
over him, spat on him, and went towards the house)*

How dare, you repulsive little man, lay your hands
on me... did you think I was going to shut-up and
run away afraid...? Never! The blood that flows in
my veins is the same as the sap that flows in the
old oak tree that refuses to dry up... we are
indestructible..."

"No, you cannot chase and uproot me. I will water
the old oak tree with my tears so that it will grow
again and I will lie down under its shadow until we
all get together again. My mother and father will
come... and so will my brothers and sisters... and

all of us, together, will sing a Macedonian song under the old oak tree. My mother will bake rye bread, my father will bring sheep cheese, and on each slice of bread we will add butter, a hot pepper and mint... we will feast on fish from Nivitsi and savour the flavour... and we will quench our thirst with a drink of cool water from the spring in German. I will lie under the old oak tree and count its leaves... one by one... one for each village... one for each wish... and my mother will tell stories about Philip and Alexander... about Samuil and Gotse... and we the children will sing Macedonian songs... and while giggling, we will weave a woolen bed cover with black and red strings of yarn.”

(Pavlina approached the house, touched the keyhole, gate and threshold with her hands, kissed them, and kissed the stone)

“Forgive me! I came to return the stone and put it back in its rightful place, where it belongs, where, for years it guarded the house and warmed our hearts. The stone is the protector of the blood and of the threshold... It protects the house from evil spirits burrowing inside...”

(Pavlina put the stone beside the gateway and slowly fell on her knees in front of the house with her hands leaning against the house stone wall. Slowly turns to the audience- with pride)

I am Pavlina from Robi... Macedonian by birth.

The end

Translated by Risto Stefov

By Trajche Katsarov MA

PALJA – MACEDONIAN

(Brief review of Dushan Ristevski's latest play)

While reading the monodrama “The Stone of Robi” by Dushan Ristevski, dedicated to Pavlina Montisheva from the village Robi, Lerin Region, (Greek occupied) Macedonia, also dedicated to all the children expelled from Aegean (Greek occupied) Macedonia, my phone rang. A friend from my school was on the other side of the line. By the loudness of his voice, I knew he was upset. He sounded like he was yelling from afar, from the top of the fortress Isarot, like the town crier roaring over the town.

“Did you hear what happened today?” he yelled.

“Many things happen nowadays, I heard about many things, and we should forget about the many things we have heard,” I replied.

“The betrayal has reached its own apogee. And there is nowhere else for it to go!” he replied.

“Aristotle once said that humankind will never fade because people always have higher goals, goals toward God,” I replied.

“Don’t be ridiculous! These politicians of ours, those who took power by colouring the face of Macedonian history... have now decided to rename our tormented Macedonia to “Ilinden Macedonia!” he yelled.

I snapped back and said: “We have a great name; there will be many who will want to take it! This is what Blazhe Koneski said. Now I can understand what the barely 19-year-old great Macedonian poet meant when, without difficulty in the poetic Macedonian language, he said: ‘It is a great misery to be born in a crushed tribe...’ I learned from our history books that the Ilinden Uprising was premature. Gotse Delchev, the ideologue of Macedonian

revolutionary activities, was against the uprising. He persuaded his comrades that we should rely only on our own strength for all military actions against the occupier because each time we are helped by outsiders we will owe them... we will be indebted to them and we will have to pay a great price. Many Macedonians were lost before their time because of Ilinden and "Ilinden Macedonia" buried them. I don't understand why our crushed Macedonian tribe would even want to enter the EU and NATO? My dear friend we need to forget all this..." Then I heard the familiar sound "beep"- "beep"- "beep" coming from my phone. I said to myself: "God I hope this was the end of our conversation and not the end of our friendship..."

It did not take too long after my conversation with my friend when we found out that the Greeks did not respect our treachery. It was not enough. Something similar to what Aristotle had said about people... their (Greek) pretensions towards the Macedonians will never fade, because they will always have higher goals. They want to reach the highest peaks attainable and determine our destiny from there...

What can we take from this latest act? I am sure that I am not mistaken, but Dushan Ristevski's drama, we could say, was built on indicative principles, that is, on the basis of concrete examples. His internal elements as well as his structure, if we stick to the benchmark of the classics, mark the reading of the play. Written in the text-book of dramaturgy is: "To point out the dramaturgy of a certain play, means to present the plot reliably and to determine the theatrical way of showing and telling a certain event... It requires one to follow the processes of modeling, styling and coding reality. This means that dramaturgy is built on the analysis of actions and characters. Pavlina Montisheva's return to her native village Robi, many years after her exodus, is the material for the composition of the play, that is, for the construction of the narrative structure of the story. With help from the didacticals, which in the ancient dramaturgy were the expression of the choir, (in addition to the

development of the action) we can say that the play is compositional. Dushan has included the image of one more character in the construction of the act, in the display and narration of the event. This emphasizes the dramatic action, agon. "The agonist in the ancient comedy (Aristophanes) is the dialogue, the conflict between enemies that occupy the central place in the play" (Glossary of the Theater, Patris Pavis, 2002). The second protagonist, the character, he calls the "Greek". He wants to say that his relationship with Pavlina is not personal but social.

Pavlina: ...I have come a long way. At least give me some water from the well to drink... to wash down the dust...

The Greek: "Ohi! Fige!" (No! Go away!)

A folk genius once said: "Even a snake should not be disturbed while drinking water." This is yet another confirmation of inhumanity, the ultimate intention of the Greek... the villain in the agon. Through a series of elements used in the narrative of the play, Dushan Ristevski points to signs that ancient tragedy is not foreign to him. He knows it and encodes in the reality from specific things: from the gate of a birthplace, from the threshold, from the icon, and from the stone that stood in the wall which prevented the icon from crumbling. The solution to any dispute, to every injustice rest in the belief in the mighty God and in His justice as well as in Dushan Ristevski and in the ancient drama...

Pavlina: ...Forgive me! I have come to restore the stone to its original place; it has been guarding our house and warming our hearts for many years. It is the protector of the cross and the threshold and will not allow evil spirits to enter our house... I am Palja from the village Robi... from a Macedonian family...

In the end, I have to say: We can all learn something from Dushan Ristevski's play, especially in choosing a position in the talks with the Greeks, about the name Macedonia, about the identity

of the Macedonian people, about the Macedonian language, and about all the scientific and artistic values that have been brought about by our suffering.

Long live Dushan and, may your masterfully written works multiply.

EXPULSION OF THE MACEDONIAN CHILDREN FROM GREEK OCCUPIED MACEDONIA

The Macedonian people greatly contributed to the anti-fascist struggle (1941-1945) right from the start of the Greek-Italian War in 1940. After Greece's capitulation in 1941, the Macedonian people again participated en masse in the struggle against German fascism. Nearly 5,000 Macedonians fought in the liberation war as fighters, while another 20,000 participated in the liberation war as reservists.

While fighting in the antifascist struggle, the Macedonian people affirmed their national being and earned their place in this world. Being prohibited to speak their native Macedonian language under Greek control since 1913, free from the Greeks, the Macedonian people again found their courage and freedom to speak freely in their Macedonian language, open Macedonian cultural centres, publish Macedonian language newspapers, open Macedonian schools and learn to read and write in Macedonian.

Then after WWII ended and the Greek state again took control of Greek occupied Macedonia, they again brought back their restrictive rules and the Macedonian people not only lost what they had gained, but experienced medieval terror in the hands of subsequent Greek regimes. In addition to losing their freedom to speak Macedonian, they were also prohibited from calling themselves Macedonians and their country Macedonia.

In 1945 and 1946 alone, the Greeks committed 400 murders, raped 440 Macedonian women and girls, sent 8,145 Macedonians to Greek prisons, indicted 4,209 Macedonians, sentenced 3,215, interned 13,529 Macedonians in the prison camps on the Greek islands, and drove 13 Macedonians mad from torture. On top of those 1,291 houses were burned down, 80 villages were pillaged, 1,605 families were plundered, 45 villages were totally destroyed and 1,943 families were evicted from their homes.

To protect themselves from the terror, from the Greek government nationalistic policies, and from total extermination, the Macedonian

people in Greek occupied Macedonia began to flee to the mountains and organize themselves in an armed resistance movement. Several Macedonian organizations were formed and played an invaluable role in this.

In the period from 1946 to 1949, in what later became known as the “Greek Civil War”, the Macedonian people massively participated and were the main bearers of that struggle in which nearly 20,000 Macedonians participated. The Macedonian people again earned their right to affirm their national, cultural and linguistic rights.

In the period from 1947 to 1948, the Macedonian people managed to open 87 schools in Greek occupied Macedonia with 10,000 students attending Macedonian classes. On top of that the Macedonian people began to publish Macedonian newspapers, open Macedonian language theatres, assemble Macedonian cultural and artistic groups and generally spread the Macedonian language through print, plays, songs, dances, etc.

But, as the war intensified and began to move north and concentrate in Greek occupied Macedonia, many parents were convinced to give up their children and send them north, outside of Greece’s borders to be saved, with promises that they would be returned as soon as the war was over.

Nearly 30,000 Macedonians, of whom 28,000 were children, were convinced to leave to avoid the insufferable systematic daily terror, slaughter, bombardments, and general trampling on Macedonian national and human dignity. These people were then forced to seek refuge in East European countries such as Albania, Bulgaria, East Germany, Yugoslavia, Poland, Romania, the Soviet Union, Hungary and Czechoslovakia. But, through its unselfish effort, the Red Cross in these countries took the children and found shelter for them where they were well looked after and educated.

Unfortunately, as the war effort needed more recruits in this struggle, the rebel Greek side again found it comfortable to rely on Macedonian help, and this time shamelessly turned to recruiting child soldiers from the pool of Macedonian children who were sent outside the country to be saved. In its effort to continue the Greek Civil War, about 1,200 children, ages 14 to 15, were brought back and sent to the front line

to fight. But, pitted against battle-seasoned Greek government soldiers, they were all sacrificed for nothing. This was and forever will remain a black mark on the rebel architects of this war who will never be forgiven.

Unfortunately, after the Greek Civil War ended the rebel side, the side the Macedonians fought on was defeated and terror again became the rule of law in Greek occupied Macedonia. As a result, everything the Macedonian people had gained was lost.

What is most unfortunate about this is that all Macedonians, including the 28,000 children evicted to be saved, were not allowed to return to their homes in Greek occupied Macedonia. After the war was over, the Greek government closed its borders and refused to allow anyone, especially the Macedonians, to return to their ancestral homes.

After 1956, the majority of Macedonian children who were exiled to the socialist countries migrated to the Socialist Republic of Macedonia, while some departed to overseas countries such as Canada, Australia, and the United States, to join their parents and relatives who had already migrated there.

Eventually, by the early 1980's, the Greek state decided to "repatriate" some of these refugees it had exiled during the Greek Civil War, but this repatriation had a condition attached to it. Only those who were "born Greeks" were allowed to return. This means that anyone who "felt" Macedonian was not allowed and would never be allowed to return, not even for a visit!

The former evicted children will never forget the hospitality and the paternal love extended to them in the host countries where they were sheltered. Today they would like to express their deep gratitude to the people of those countries and to the governments who extended their helping hand.

Risto Stefov

REUNION

(Before the Refugee Children reunion in Skopje, 1988)

I have a dream
a dream over dreams
oh, the mothers
wearing black head-kerchiefs,
the children -
wherever they are scattered
come to Skopje
not on a red day
not on a black day
but on a white day
- a sunny day.

I have a dream
the children
oh, mother dear
the children
from Toronto and Chicago
from Melbourne and Perth
from Malmo and Minhen
from Breslau and Bratislava
from Florika and Tashkent
from Solun and Petrich
- to Skopje
near the River Vardar
to hug
to send our best wishes
to Aegean Macedonia.

The poem was published in the book "Dream-Agony" (1992)

AEGEAN MACEDONIA IN ME

People uprooted
a numb, mute Golgotha
the stories tell
of history and heroes
the horrors of exile
and the fear of returning.

Refugee children gather
to keep the source flowing
laments
tears
fear
of oblivion.

Oak leaves
adorn
wounded dreams
the gates are still shadowed
by mothers mourning in black,
their hands alive with love and hope
- a blessing
that the soul of the land may return.

The poem was published in the book "Stolen Thoughts" (2011)

DUSHAN RISTEVSKI - MAKEDON

Dushan Ristevski-Macedon was born in 1954 in Bitola – Macedonia. He migrated to Sydney in 1973. Having completed his Diploma in Welfare Work in 1985 and Bachelor of Social Sciences in 1991, in 1996 he gained his Masters Degree in Counselling/ psychotherapy.

Dushan's plays have been performed both in Australia and Macedonia and is published author of the following books of poetry: **Polutici** (1984) republished bilingually **Polutici – Fragments** (1989), **Dream-Agony** (1992), **Clasp** (2001), **Flower-Woman** (2003), **Stolen**

Thoughts (2009), and **Forbidden Love** (2009); the Monodramas: **Mother** (1990), **Chento** (2015 & 2016), **Neda** (1996 & 2016), **The Stone of Robi** (2018), **Longing for South** (2019); Dramas: **Fear and Shame** (2008), **Mr Balkan** (co-author) (2009), **Old and Happy** (2010), **Raskol** (2011), **Leave the Candle Alight** (2012), **Wrestling the Bear** (2013), **The Fence** (2014), **Doctor Dodgy** (2015), **The Suitcase** (2016), **Grandma's Getting Married** (2016), **My Sunshine** (2017), **The Last Macedonian** (2018), **Grandma Elopess** (2019), **Boiling Point** (2021).

For the play *Fear and Shame* in 2007 he was awarded with the St George Hospital and Community Health Service Award of Excellence for Innovation in Health Education and also the National Centre of Mental Health (2009) awarded Dushan for promoting mental health. In 2015 he was awarded with the “Aleksandar the Great” Life achievement theatre award. The play *The Fence* in 2015 received the National marketing award for art and culture. In 2015 the State Government of NSW awarded Dushan for promoting art and culture. In 2010 his book of poetry *Forbidden love* was awarded with Iselenichka Gramota and in 2011 for the book *Stolen Thoughts* he received the prestigious award Stojan Hristov at the Struga International Poetry Festival.

Dushan is a founding member of the Macedonian Literary Association of Australia “Grigor Prlichev” (1978), Macedonian Australian Welfare Association (1982) and Australian Macedonian Theatre of Sydney (2007), member of the Writers’ Association of Macedonia, the Journalists’ Association of Macedonia and Macedonian Art and Science Society of Bitola.

GEOGRAPHICAL AND ETHNICAL BORDER OF MACEDONIA

MACEDONIA – OCCUPIED BY SERBIA, BULGARIA, ALBANIA AND GREECE FOLLOWING THE PEACE TREATY OF BUCHAREST – 10.08.1913

ISBN 978 0 6454209 4 4